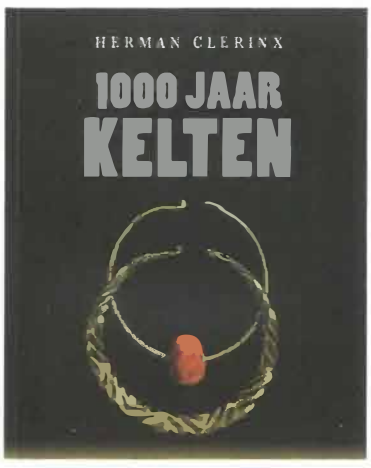
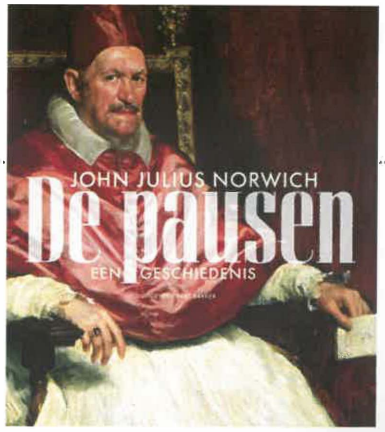
met het schitterende, krom gesmede gouden zwaard en de bronzen wijnemmer is een voorbeeld van de Hallstatt-cultuur in ons eigen land. Zo'n situla of wijnemmer was zeer kostbaar maar werd ook intensief gebruikt, want de Kelten waren dol op alcoholische dranken. De volgende fase wordt de La Tène-cultuur genoemd, waarin de handelsstromen zich opnieuw verplaatsten. Het centrum van de welvaart kwam nu ten noorden van Zwitserland te liggen, in de Champagnestreek en het Midden-Rijnland. De hier gevonden voorwerpen zijn verfijnder en vaak met prachtige – niet bestaande dieren – versierd. Uit die tijd komt ook het mooie Keltische vlechtwerk dat heden ten dage nog steeds in souvenirwinkels wordt verkocht. In de La Tène-cultuur trokken, waarschijnlijk vanwege een ongunstige verandering van het klimaat, groepen Keltische krijgers rond om te vechten en te plunderen. Dit deden ze zowel in het eigen gebied als in Rome en Griekenland. Tot slot zijn vlak voor de verovering van noordwest Europa door Caesar opvallend veel schatten begraven, kennelijk waren de bewoners zich bewust van het naderende onheil. De Keltische cultuur werd vervolgens door de Romeinen opgeslorpt en een nieuwe periode brak aan.

Joke Noordstrand

J.J. Norwich, *De pausen. Een geschiedenis.*
(Bert Bakker, Amsterdam 2011), 565 pag., € 34,95.

'Als hij zijn Kerk nu zou kunnen zien, zou St. Petrus er beslist trots op zijn'. Zo eindigt de studie die de Engelse historicus J.J. Norwich schreef over *alle* pausen. Zolang de plaatsvervanger van Christus op aarde rondloopt zijn er boeken verschenen over de daden (en misdaden) van de houder van de sleutel van de hemelpoort. Norwich beschikt over een ongelofelijke hoeveelheid kennis over het onderwerp. Tegelijkertijd is hij kritisch over de daden van de paus en geeft hij zelfs aan de huidige bestuurders af en toe een welgemeend advies mee ('de huidige mode om alle pausen in beginsel heilig te verklaren, zal het heilig-zijn reduceren tot voorwerp van spot'). Norwich behandelt de pausen chronologisch en maakt direct duidelijk dat hij met een kritische pen schrijft. Dit boek is geen litanie over de meest invloedrijke kerkvorsten op aarde, maar maakt duidelijk dat er in de loop der eeuwen van alles is misgegaan. Wellicht begon dat al direct bij Jezus en Petrus zelf. Jezus heeft het centrum van de macht (de stad Rome) immers nooit genoemd en Petrus is er vlak voor zijn marteldood maar kort geweest. De man die de Kerk moest bouwen (het Aramese *kephas*, vertaald met het Griekse woord *petros*, betekent rots of steen) was zelf niet eens bisschop, laat staan paus. Pas in de tweede eeuw werd het bisschopsambt geïnstitutionaliseerd. Norwich beschrijft het groter worden van de kerk en de groeiende macht van de pausen. Bij sommige keizers leidde dit tot gruwelijke excessen, bij de nieuwe heersers van Rome en omgeving was dit niet anders. Niet alleen paus Nicolaas I (855-964) was een schavuit: Norwich spreekt over een pornocratie, maar ook de beruchte Renaissancepausen ('de monsters') kunnen niet op goedkeuring rekenen van de Engelse kerkhistoricus. Het beeld van de Borgia's vertoont veel gelijkenis met het beeld van de huidige tv-serie *The Borgias* (binnenkort hopelijk te bewonderen op de Nederlandse tv). Machtsspelletjes, corruptie, seks en verkwisting gingen hand in hand met een zogenaamd zeer godsvruchtig leven. De pausen en de katholieke kerk hebben uiteraard ook goede zaken verricht, maar toch blijft bij het lezen van dit dikke boek (550 pagina's) het gevoel achter dat er wel heel veel is misgegaan en nog steeds misgaat binnen de kerk. Zo is Norwich zeer kritisch over paus Pius XII, die volgens hem veel meer had moeten doen voor het welzijn van de Joden (in Rome) tijdens de Tweede Wereldoorlog. De huidige commotie die is ontstaan door kindermisbruik in de katholieke kerk is door de huidige paus Benedictus XVI volgens de schrijver veel te laat en veel te slap aangepakt. Of St. Petrus werkelijk zo trots op zijn kerk zou zijn valt na het lezen van dit boek dan ook te betwijfelen. Toch, mocht u een nuttig naslagwerk nodig hebben om in uw lessen het pausschap te duiden of wanneer u een smeuïge anekdote wilt vertellen over een der pausen, koop dit boek. Al is het alleen maar om een discussie met uw leerlingen te voeren over de middeleeuwse vrouwelijke pausin Johanna (855-857). Tijdens de discussie kunt u vervolgens de door Norwich gegeven argumenten gebruiken om haar bestaan te ontkennen.

Ben Vriesema ▶